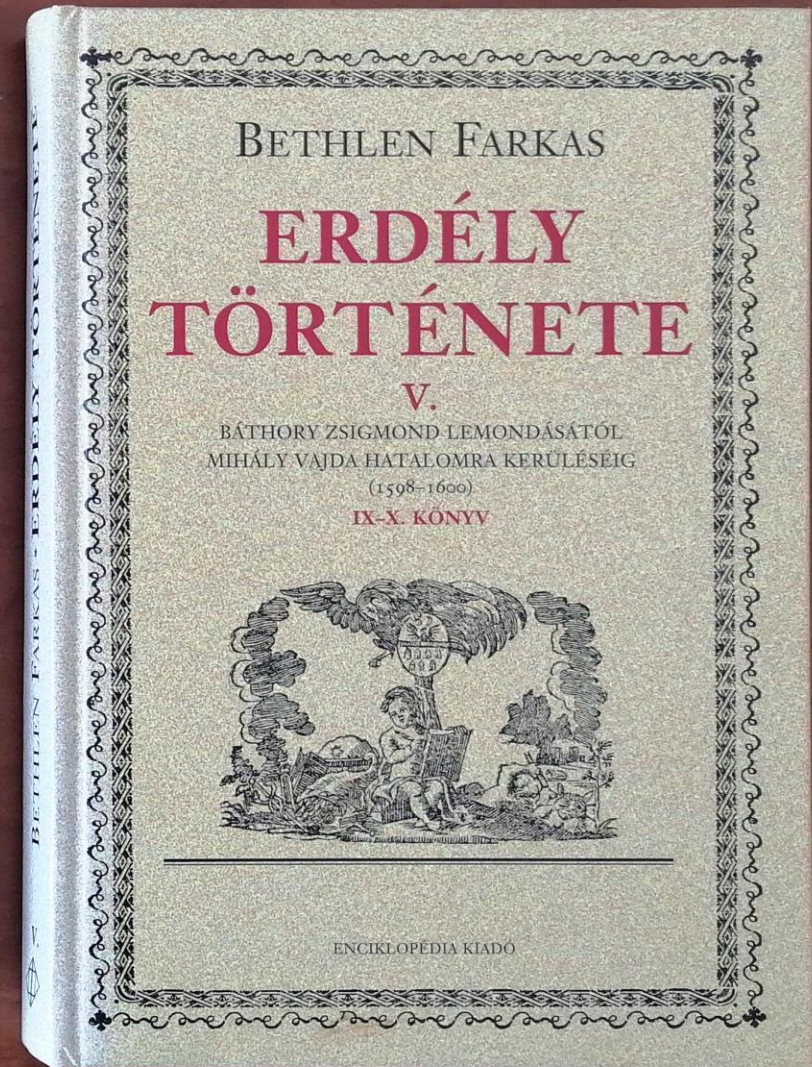
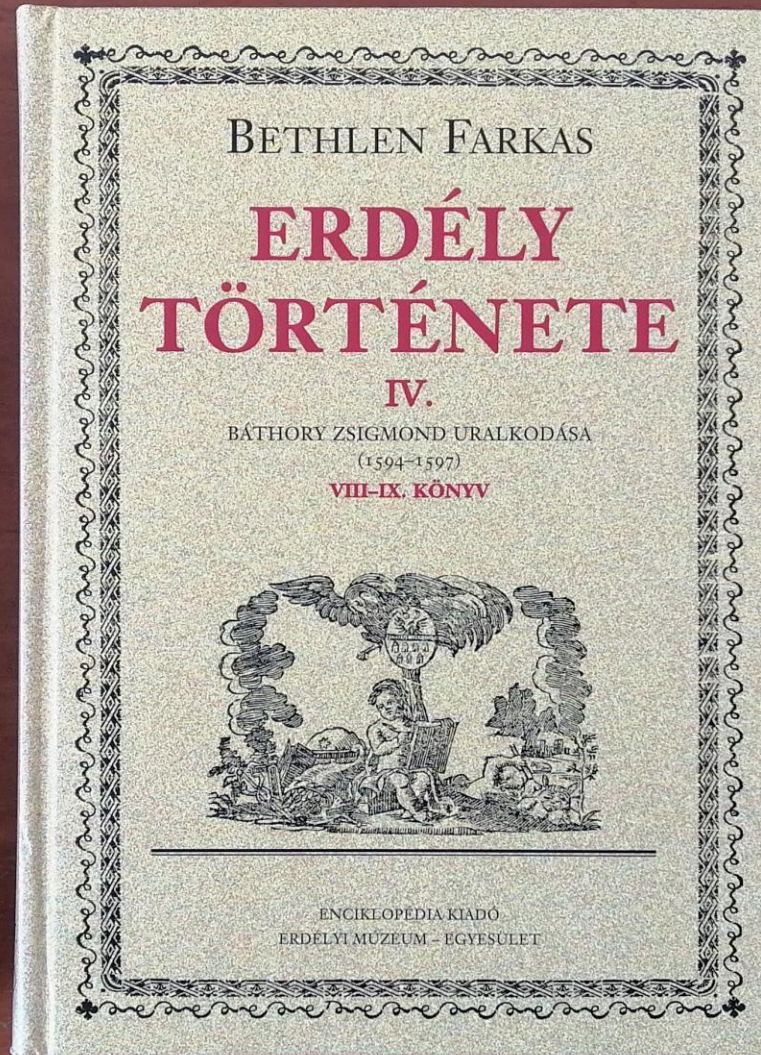
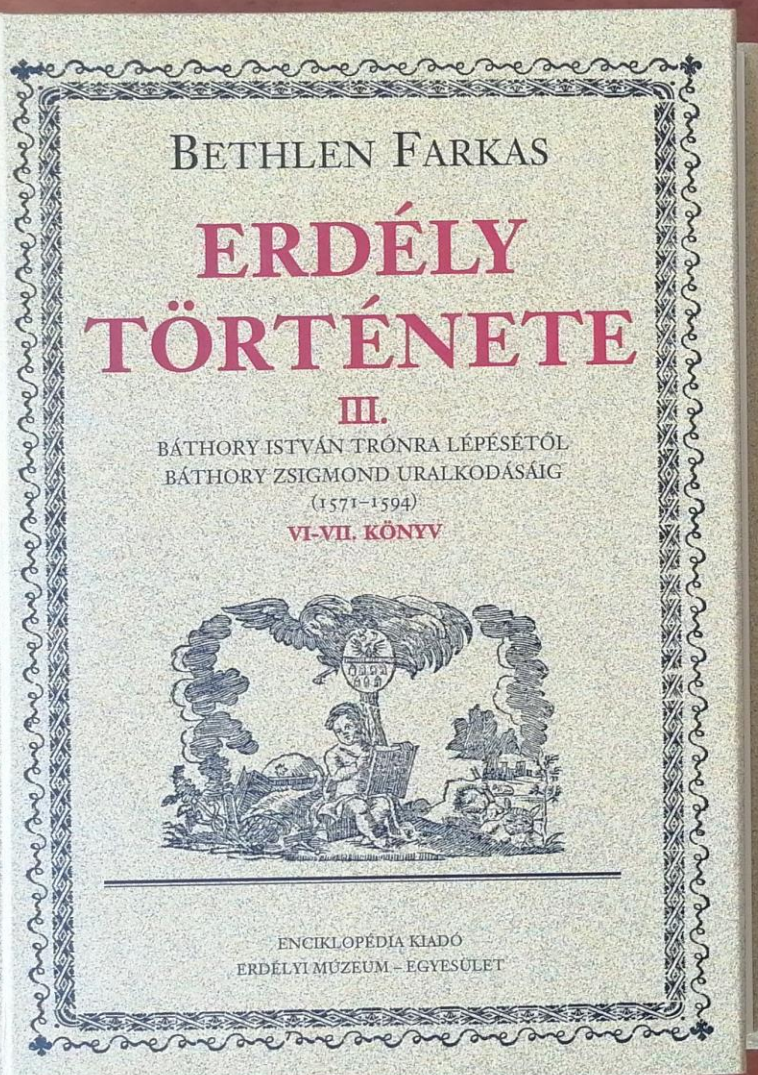

A Bethlen Farkas-kiadás

Portfólió

KÖZREMŰKÖDÉSEMMEL KÉSZÜLT BETHLEN- KÖTETEK

III. KÖTET – LEKTORÁLÁS ÉS FORDÍTÁS

- A Bethlen Farkas-kiadásba a III. kötet munkálatai idején kapcsolódtam be. Feladatom a VII. könyv Bodor András által készített fordításának lektorálása és ha szükséges, a javítása volt.
- Az alábbi oldalakon az általam lektorált VII. könyv szövegéből olvasható részlet.

BETHLEN FARKAS

ERDÉLY TÖRTÉNETE

III.

BÁTHORY ISTVÁN
TRÓNRA LÉPÉSÉTŐL
BÁTHORY ZSIGMOND URALKODÁSÁIG
(1571–1594)

VI-VII. KÖNYV

Fordította

BODOR ANDRÁS

Ellenőrizte

GALÁNTAI ERZSÉBET, KASZA PÉTER
és KRUPPA TAMÁS

A jegyzeteket írta
KRUPPA TAMÁS

ENCIKLOPÉDIA KIADÓ, BUDAPEST
ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET, KOLOZSVÁR

Bethlen Farkas: Erdély története (részlet a VII. könyvből)

Ezután Báthori Zsigmond értesülve arról, hogy Rudolf császár március hónapra birodalmi gyűlést hirdetett Regensburgba (mely, mint azt Piasecius is megírja, mégis május hónapra halasztódott), mivelhogy továbbra is a legnagyobb elszántsággal tervezgette, hogy lerázza a törökkel egykoron megkötött szövetség bilincseit, épp ezért elküldött Regensburgba egy Sombori Sándor [nevű] igen művelt ifjút, aki rendelkezett a tudomány minden ékességével, melyet Németország és Itália földjén szerzett, hogy kémlelje ki a fejedelmek és a rendek tanácskozásait, hogyha azok valami, a közre nézve üdvös dolgot határoznának el, maga is csatlakozzék a szövetségükhöz.

Közben a portai ügyvivője, Csegődi Mihály egy március 10-én kelt levélben azt írta Báthori Zsigmondnak, hogy Szinánnak az a elképzelése, hogy amint a tatárok megérkeznek Magyarországra, mindenkit fejezzenek le, aki elmúlt nyolc esztendő.

Nem sokkal ezután, április 18-án Kakas is visszatért Erdélybe, miután az angol királynőnél kitűnően ellátta követi feladatát, és igen bőbeszédű jelentésben beszámolt a királynőnek a kereszténység, de kiváltképp az erdélyiek iránti ragaszkodásáról. A mostoha viszonyoknak köszönhetően azonban a királynőnek az erdélyiek iránti kitüntető segítőkészsége nem hozta meg a várt eredményt. Ugyanis mielőtt Kakas visszatért volna Angliából, Zsigmond vajda lelkében már gyökeret vert a törökkel kötött szövetség felbontásának szándéka, valamint a makacs eltökéltség, hogy a németek oldalára áll, és feltett szándékától sem a tanács unszolása, sem semmilyen más megfontolás nem tudta eltéríteni.

Ugyanabban az időben Mátyás főherceg szoros ostrommal körülvette Esztergomot, ahol az egyik roham során többek között elesett a híres hős, Balassa Bálint is. Tiffenbach Kristóf pedig ecsedi Báthori Istvánnal és Homonnai Istvánnal Hatvant vette ostrom alá. Mialatt serényen nekilátott a [vár] vívásának, Mehemet beglerbég, Szinán pasa fia, a budai pasával együtt segítséget akarván vinni az ostromlottaknak, két erős csapattal és kisebb-nagyobb ágyúkkal közeledett. Ezek igen ádáz küzdelembe bocsátkoztak az előbb említett vezérekkel a Hatvantól egy mérföldnyire fekvő Turán falu mellett, és ott a német vértések csapata nagy vitézségről és bátorságról tett tanúbizonyságot, mert kézi tusára szánt, hosszú muskétáik ismételt találataival megzavarták a török lovasságot, amit aztán a magyar pikások szétszórtak, és a megszalasztott [törököket] kardokkal és különféle szálfelegyekkel lekasabolták. Közben a barbárok lelkét újfajta rettegés szállta meg, amikor látták, hogy a kézfegyverek kénnel és szalonnával bekenet golyói tüzet fogtak, és az eltaláltak testén lánggra lobbantották a ruhát és mindent, ami gyúlékony volt. Ezért mindenfelé látni lehetett, hogy a lovakról leesett emberek

a vértjük alatt meggyulladt ruhájuk miatt füstben-lángban égtek, és így a sebesülés és a tűz kettős kínjától gyötörve szájalomra méltón üvöltéssel adták ki lelküket. (Amint Brutus is írja, ezt a fajta golyókat kilövő és azokkal gyújtogató eszközt nem sokkal azelőtt találták fel, hiszen Alecto nem télenkedett, hogy vést hozó nővérei lakhelyéről ezerféle módszert ásson elő, hogy ártalmára legyen az embereknek.)

Nem kevésbé tündökölt ebben az összecsapásban a magyarok vitézsége sem, mert egyrészt csekélyebb létszámukat bátorsággal igyekeztek ellensúlyozni, másrészt mivel a hadiszerecsene is amazokkal volt, ez ellen akarván harcolni, kénytelenek voltak nagyobb veszélynek kitenni magukat. Ezt azonban lelkesen vállalták, közben viszont ecsedi Báthori Istvánt egy hosszú handzsár megsebezte a lábán, Tarnóczi András, a szent gyülekezetből való lelkész pedig, aki nemcsak a szentbeszédben volt ékesszóló, hanem a harcban is vitéz férfiú volt, hét sebtől leterítve fékezhetetlen lelkének vétkeiért dicséretre méltó halállal lakolt. Levágták Keglevich Ferencet, Simon fiát is, miközben a törököket üldözte. Ám sok más igen előkelő családból származó ifjú is, részint a dicsőség vágyától felajzva, részint honfitársi balsorsán szánakozva, és erősen bizakodva Magyarországnak a török szolgaság alóli felszabadításában, kieszközölte az engedélyt Báthori Zsigmondtól, és Erdély elhagyva katonai szolgálatra jelentkezett Magyarországon. Közülük Bánffi Zsigmond, Farkas fia, ez az igen előkelő származású és kiváló jellemű ifjú, bátran harcolva elesett a csatában, hasonlóképpen Kamuthi László, Miklós fia, valamint a két Petki testvér, Pál és Ferenc, akiket, miközben elsőként rohantak a csatasorba, egy ágyúgolyó terített le. Bornemissza János, hadi dicsősége miatt az kései utókor előtt is igen híres férfiú szintén bizonyította, hogy esküdt ellensége a török névnek, és ugyancsak buzgólkodott a csatában a török legyőzésén. Így nem vértelenül ugyan, de Isten segítségével mégis a keresztényeké lett a győzelem.

Jóllehet a nevezett hadvezérek nem kevesebb alaposággal láttak neki Esztergom ostromának, mint Hatvanénak, mihelyst értesültek róla, hogy Szinán hatalmas sereggel Magyarországra érkezett, mivel igyekezetük hiábavalónak bizonyult, felhagytak azon [várad] ostromlásával. Ezzel egyidőben Miksa főherceg is vitézül hadakozott a török ellen Horvátországban. Erről a dolgról azonban mások bővebben [írtak], mi tárgyunkhoz térünk vissza.

Míg ezek történtek, a török szövetség felmondására készülő Zsigmond rendeletben május hónap tizenkettedik napjára Tordára szólította az összes tanácsosokat és a nemesség vezetőit, hogy az alkalmas és megfelelő tanácskozás során döntsék el, mi szolgálja az ő méltóságának javát és magyarok ügyének megsegítését ilyen nagy bizonytalanság közepette, és mi az, ami hasznos a szövetségeseiknek, és üdvös az egész kereszténység számára is. Ámbár Zsigmond

kételkedett abban, hogy a vele szembehelyezkedő nemeseket képes lesz elképzeléseivel és javaslataival meggyőzni, ennek ellenére mindent elkövetett, amit a török szövetség felbontására irányuló szenvedélye megkövetelt.

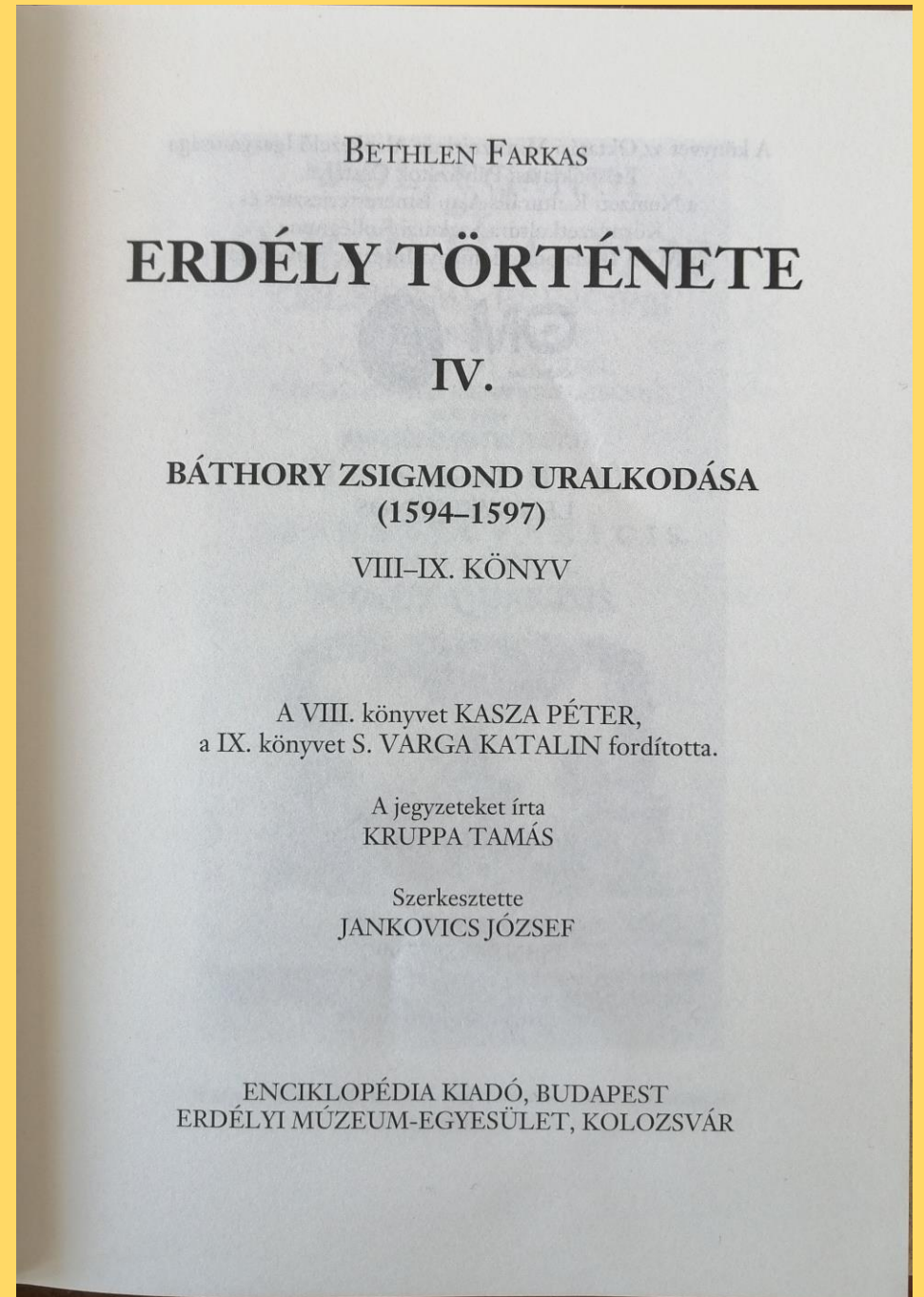
Mihelyt tehát a nemések, főemberek és főurak nagy tömege megérkezett Tordára, Zsigmond vajda a szenátus üléstermébe rendelte Kovacsóczy Farkast, az ország kancellárját, akinek az volt a feladata, hogy a tanácskozás pontjait előterjessze, és Iffjú Jánost, az egyik főurat, hogy azok beszédet tarva fejtsék ki a török szövetség felmondásával kapcsolatos szándékát, és hogy az ország rendjeit az indítvány elfogadására buzdítsák. A vajda ugyanis, hogy a tanácskozás folyamán mindenki annál szabadabban nyilváníthasson véleményt, az ősoktól vett nevezetes szokás szerint, nem lépett a tanácsterembe, hanem a rendek határozatait külön, tizenkét, segítségére rendelt tanácsossal megbeszéve mérlegelte. (Manapság sem számít érvényesnek semmi, amit az ország karai és rendjei határoztak, amíg a fejedelem és a szenátorok meg nem erősítették a határozatokat.) A kancellár tehát, e bölcsességben és ékesszólásban kitűnő férfiú, akiről eddigelé úgy tűnt nem idegenkedik túlságosan a fejedelem szándékától, pontos szavakkal előterjesztette [a fejedelem] elgondolását, és azt mondta: *“Igyekezzenek, hogy kellő időben felismerjék, ami mindannyiuk ügyét és a köz javát szolgálja, továbbá, hogy jámbor, tisztességes és hasznos is, ha segítségére sietnek veszélyben lévő magyar testvéreiknek, rokonaiknak és honfitársaiknak, hiszen azoknak is ugyanaz a céljuk, mint az erdélyieknek, ha pedig a célszerűséget tekintik, az erdélyiek menekvésének java része is a magyarok megmenekvésén múlik, [mivel] Magyarország nem pusztulhat el anélkül, hogy ennek romlástól megrendülve Erdély vele ne bukna. Ha azok elpusztulnának (fordítsa Isten ezt a jövendölést az ellenségre!), mi reménye marad az erdélyieknek, milyen gyámolítója és milyen menedéke? De ne csak ezt vegyék tekintetbe, hanem a mostani bajokból okulva azt is gondolják meg, miket tervez Szinán révén a török császár az erdélyiek ellen, hiszen szilárd és eltökélt szándéka, hogy miután teljesen kiirtotta a nemességet és magyar nép írmagját is elpusztította, elfoglalja az országot, amelyet álmaiban már teljesen bekebelezett.*

Oh, halhatatlan Isten, micsoda hanygaság, és menekvésünkről való mily megkésett gondoskodás lenne arra várni, hogy a tűzzel-vassal elpusztított Magyarországot teljesen elfoglalják a törökök, és csak akkor ébredni végre-valahára ebből a nem annyira nyugodt, mint inkább veszedelmes álomból? Hiszen akkor pont azok fognak majd segíteni nekünk, akiknek, midőn veszélyben voltak és segítségünkért könyörögtek, mi magunk nem nyújtottunk segítő kezet! Vagy majd a németek segítségére várunk, akik elsősorban nem helyileg, inkább lelkileg idegenek a számunkra, és akiknek különben is előbbrevaló lesz, hogy Magyarország

megmaradt részeit katonai erővel magukhoz csatolják, mint hogy segítséget nyújtsanak az erdélyieknek, akik oly rúttal cserbenhagyták balsors sújtotta szövetségeseiket.”

IV. KÖTET - FORDÍTÁS ÉS LEKTORÁLÁS

- A Bethlen-kiadás negyedik magyar kötete a VIII. könyv és IX. egy kis részletét tartalmazta. A terjedelmes VIII. könyv már saját fordításomban jelent meg.
- Én lektoráltam az S. Varga Katalin által készített fordítást is.
- Az alábbi oldalakon az általam fordított VIII. könyv szövegéből olvasható részlet.

Bethlen Farkas: Erdély története. VIII könyv (9–11. oldal).

A törökkel való szövetség megszakítására törekvő Zsigmond vajda és a békepárti főurak közti hosszas és számtalan vita után, az ez ügyben meghozandó végső döntést, amint mondtuk, Tordára halasztották. De mielőtt tovább mennénk, úgy véltük, hogy - az Olvasó felüdülése érdekében - néhány dolgot meg kell említenünk ennek a városnak régi voltáról, melyeket Szamosközitől vettünk át, és az ő szavaival írtunk le, aki a következőket mondja: *Úgy tartják, hogy hajdan Ptolemeusnak, a szárazföld belsejében fekvő Dácia¹ királyának idején Salinumnak hívták ezt a várost. Kétség kívül az ott található só bősége miatt kapta ezt a nevet, amelyet ezen a helyen és szerte Erdélyben olyan bőségben bányásznak, hogy nemcsak Erdélynek, de a szomszédos országoknak is elegendő. Vannak ugyanis ezen a vidéken, mindenféle fémek kivül, természetes sóval teli hegyek, melyeknek kőbányához hasonló mélyes mély tárnáiból bányásszák a márványszerű sötét tömbökre hasogatva. Az említett Salinum nevű római település emlékét régi volta sem tudta eltörölni, sőt falainak maradványai még mindig megvannak a Torda fölé emelkedő magaslat ormán, és mutatják nekünk a négyszögbe rendezett régi város kellemes fekvését. A fenséges romokból kitűnik az északra néző kapu figyelemre méltó mérete. Hatalmas, pontosan négyszögletes, egymáshoz illeszkedő sziklából félkör alakú boltívet formáz, és mivel a mostoha idők körös-körül minden falat elpusztítottak, a romot egyedül a kövek tartják meg, melyek maguk is leomlanának, hacsak kölcsönösen nem támaszkodnának egymáshoz. A kövek ugyanis kilátszanak, mivel nemcsak a külső borítás, mellyel egykor befedték és beburkolták, de a belső vakolás is, mely összetapasztotta a kövek eresztékeit, az idők folyamán teljesen szétmállott és lekopott. Akik pedig felmáznak a boltívre, és megállnak a csúcán, azoknak úgy tűnik, hogy az egész önsúlyától dülöngélve ingadozik, mintegy fenyegetve a megmaradt romokat. A kapu homlokzatának legfelső részén egy kőtömb látható, melyet a boltív kiegyensúlyozása végett helyeztek oda, melyen egy egy rőf nagyságú, domborműves vésett kialakított szobor van (erről hajdan azt tartották, hogy Pallaszé). Ez a bálvány jobbjával egy földre helyezett pajzsot tart a lábainál, melyen egy kígyóktól hemzseggő Gorgó-fő látható; ez egykor különösen látványos volt, de ebben az időben (mely az 1604-es évre esik, legalábbis Szamosközy akkor írta ezeket) már csak halványan volt kivehető a szemlélő tekintete számára.*

Ezt a boltívet, a régi korok valóban említésre méltó és nagyszerű emlékét, melyet ki-ki megcsodálhat, és amely a századok viharai közepette ezeröttszáz év alatt sem magától nem omlott össze, sem pedig a barbárok kezei nem tették tönkre, úgy sejttem, a szerencse valamiféle Isteni Hatalom segítségével figyelmeztetőül helyezte ezt a fenmaradt emléket ebbe a tartományba: ez mintegy jelképként figyelmezteti az erdélyieket, hogy addig lesz épségben az országuk, amíg

egymással egyetértő lélekkel összefognak, és magukat az állandó sorscsapások ellenében kölcsönös egyetértéssel erősítik meg. A mi társadalmunk ugyanis (mint azt a nagy bölcsességű Seneca mondja) hasonlatos a kövekből álló boltívhez, mely összeomlana, hacsak maguk a kövek, mert kölcsönösen egymáshoz kapcsolódnak, meg nem tartanák. Vedd ki a zárókövet a boltív tetejéből, tüstént leomlik az egész alkotmány; vedd el a vezető férfiakat és az egyetértést az államtól, nem létezik tovább, sőt szétfoszlik a polgároknak és az ügyeknek az egész hálózata. És amikor azt gondolnád, hogy ez vagy az a téglá mivel sem járul hozzá a szerkezet megtámasztásához, ha mégis kiemelnéd, tüstént észrevennéd, hogy ennek és a többinek együttes közreműködésén alapszik az épület teljes súlya, így az állam is.

De milyen ritkán találunk olyan fejedelmeket, akik az államérdekről való gondolkodást a boltív tanulsága alapján vennék fontolóra! Ezért van, hogy miután meggondolatlanul eltávolították azokat, akiknek tanácsait megfogadniuk kellett volna, egy fékeveszett, megbokrosodott, a zablát tartóra cseppet sem hallgató, vesztébe rohanó lóhoz hasonlóan magukat és önmagukkal együtt országukat is a bajok Lernájába^{II} ragadják.

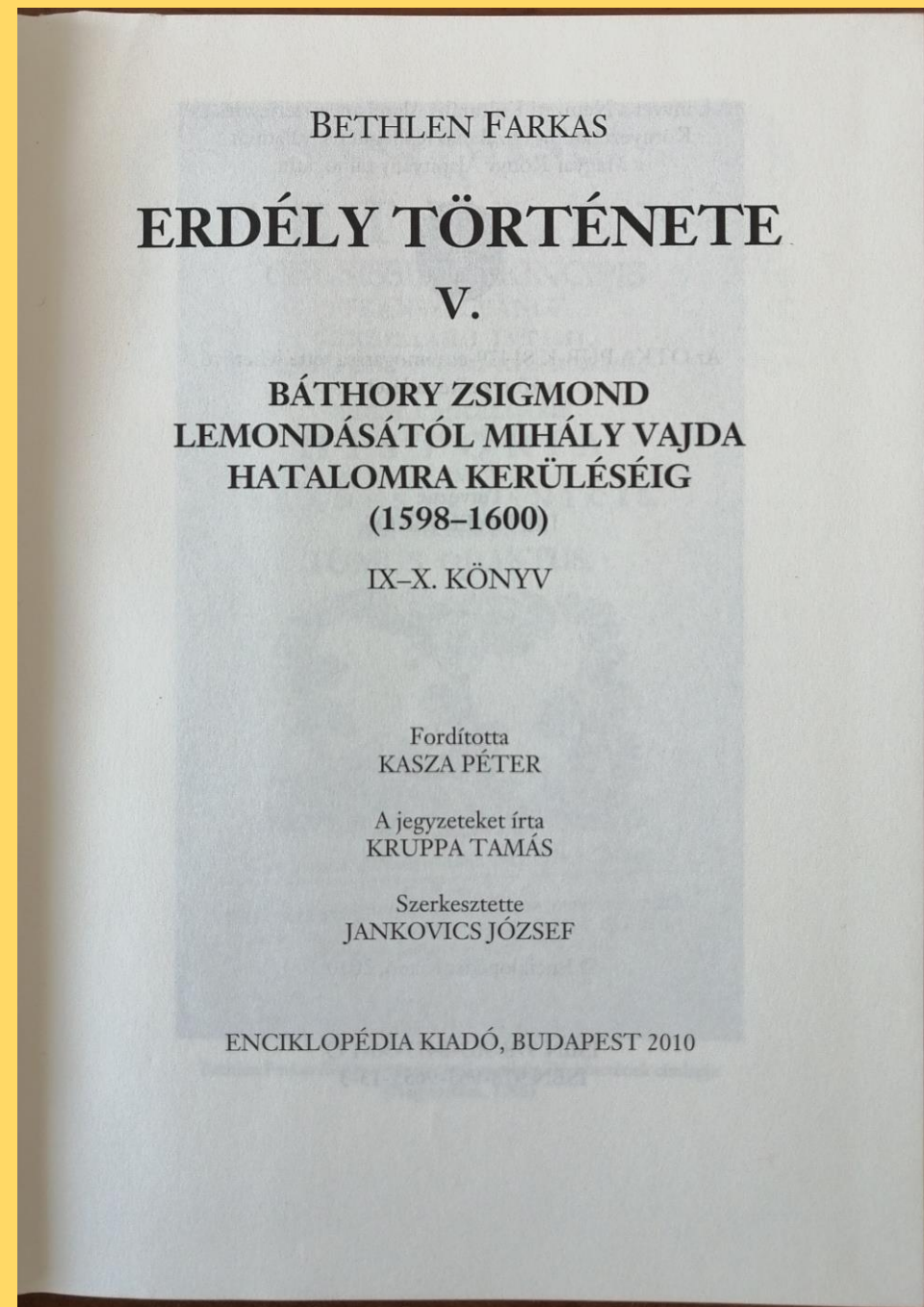
Ezután Torda, egyike azon vezéreknek, akik Attilával jöttek, felismerve a hely alkalmas voltát itt telepedett meg, ahol vagyonának és javainak megfelelő helyet biztosított, mert egyéb előnyök mellett kedvére volt a vidék ránézésre is szép arcúata, az ott folyó, aranyhomokot sodró (erről kapta a nevét a folyó) Aranyosnak - amelyet mások Crysolanak neveznek - kellemessége és tisztasága, ezenkívül a természetes sóban való gazdagság, végül a régi városnak (ti. Salinumnak) lakhatósága, mely erre az időre még nem szűnt meg teljesen. Mindenesetre ennek romjaiból vagy maga Torda vezér, vagy az ő utódai egy másik [várost] akartak felépíteni; ám az őt követő utódok csalatkoztak reményükben, hacsak nem egy falakkal meg nem erősített várost építettek, mely emiatt ki volt téve valamennyi pusztításnak. Így [Szamosközy]. És jóslata nem volt alaptalan, mert az a kapu, amely olyan hosszú ideig fennállt, amikor végül az 1657. évben anélkül, hogy valaki hozzányúlt volna, saját súlyától összeomlott, előre vetítette Erdély csakhamar bekövetkező romlását (erről később).

^I A latinban Dacia mediterranea szerepel. Lehet, hogy Dacia valamely speciális részének királyára utal Szamosközy. Hegyek közé zárt Dácia, pl. Létezett Dacia ripensis nevű tartomány, ami a Duna-parti területet=Havasalföld jelentette... [KP]

^{II} A latinban *in Lernam malorum*= a bajok Lernájába. Lerna egy tó Argosz közelében, itt élt a lernai hydra, melyet Herkules ölt meg, és amelynek uge számtalan feje volt. [KP]

V. KÖTET - FORDÍTÁS

- Az eddigi utolsó kötet még 2010-ben jelent meg. Bethlen művének IX-X. könyveit tartalmazta, teljes egészében az én fordításomban.
- Az alábbiakban a X. könyvből olvasható egy részlet.

Bethlen Farkas: Erdély története X. könyv (77–88. oldal)

Következik pedig a megváltó Urunk születésétől számított tizenhatodik század majdnem utolsó esztendeje, mely Erdély számára is szinte az utolsó lett. Amit ugyanis Zsigmond fejedelem titkos tervezetései során eddig kifőzött, mindazt a sors a szerencsétlenségek valóságos áradataként zúdította erre és az ezt követő esztendőkre. Zsigmond fejedelem ugyanis, amint Kamuthi Farkas, akit nem sokkal korábban küldött el a császárhoz, visszatérve Rudolftól meghozta a menlevelet (ennek segítségével vált ugyanis biztosítottá, hogy a császárhoz küldött követek szabadon jöhessenek-mehessenek, továbbá hogy minden jogos és tisztességes dolgot, főképpen pedig ami a kereszténység ügyét érintené, nyugodt szívvel és a császár kegyes jóindulatának birtokában tárgyalhassanak meg), január elejére gyűlésbe hívta Gyulafehérvárra a tanácsurakat és a nemesség vezetőit, ahol azt kérte tőlük, hogy követeik, vagyis Náprágyi Demeter és Bocskai István útján levélben járjanak közben Rudolf császárnál, hogy megtarthassa Erdély fejedelemségét. Az urak engedtek kívánságának, és az alábbi tartalmú levelet írták Rudolf császárnak: *minthogy az ország karai és rendjei egyetemesen elfogadták fejedelmüknek Zsigmondot Oppelnből való visszatérése után, ezért a császár is hagyja meg őt Erdélyben korábban bírt teljes fejedelmi hatalmában.*

Zsigmond fejedelem pedig az előbb említett követeket azzal az utasítással bocsátotta útjukra, hogy: *a követek minden lehetséges módon mentegessék Oppelnből Erdélybe való visszatérését, és bizonygassák, hogy az nem sérti a császárnak tett hűségkijét. Hiszen már mind öfelségének mind az egész kereszténységnek kellőképpen bizonyítottuk, hogy elvetettük a török szövetséget, és hogy mi voltunk az elsők, akik a pogányok ellen viselt veszedelmes háború tengerén megtörtük a jeget, még mielőtt öfelségével szövetséget kötöttünk volna. Az öfelségével kötött paktumban sem kértünk öfelségétől semmi méltánytalant, és noha erős fogatkozásokat tapasztaltunk az egyezmény szerint öfelsége által nekünk küldendő segítségben, azt ugyanis nem az ígért számban és időben küldték számunkra, mégsem tántorodtunk el a legkevésbé sem öfelsége mellől, és később sem lehetett semmi olyat kérni tőlünk, amit ne tettünk volna meg a kereszténység és öfelsége kedvéért.*

Tüstént a szövetség szentesítését követő első évben seregünk egymagában foglalta vissza a töröktől Lippát és Jenőt számos más erősséggel egyetemben. Színán nagyvezírt kiűztük Havaselvéről és a tartományt megszabadítottuk a pogányoktól, noha csupán öfelsége igen kisszámú segédcsapataira támaszkodhattunk. A következő évben Temesvárt vettük ostrom alá, és kétség kívül el is foglaltuk volna, miután a tatár kánt már megvertük és megfutamtítottuk, ha

megfelelőbb hadifelszereléssel és jelentékenyebb csapatokkal rendelkezünk volna. Ezt követően, jóllehet betegeskedtünk, személyesen indultunk Erdélyből, hogy csatlakozzunk Miksa főherceghez, és vele együtt nyílt csatába bocsátkoztunk a török szultánnal. A rákövetkező évben seregünk ismét ostrom alá vette Temesvárt és csak a kegyetlen tél beköszöntével vonult el alóla. Előtte azonban azzal, hogy mindkét Valachiát irányításunk alá vontuk, nem kis mértékben akadályoztuk a pogányok törekvéseit. Idővel azonban, hogy őfelsége annál könnyebben viselhessen háborút a török ellen, továbbá hogy Erdélynek (nem úgy mint akkor, amikor az a mi fennhatóságunk alatt állt, hanem mint saját külön országának) minél gyorsabban a segítségére siethessen, édes hazánkat őfelsége kezeibe adtuk, többre becsülve saját és családunk érdekénél őfelsége javát. Mindezek fényesen bizonyítják hűségünket és ragaszkodásunkat őfelsége iránt, hiszen hasonlót egyetlen keresztény fejedelem sem tett. Önszántunkból rendeltük magunkat minden javainkkal Őfelsége uralma alá, és nem kételkedünk benne, hogy őfelsége végzéséből némely dolgok meg is valósultak az ígéretekben, ám vajmi csekélyek. Márpedig a mindenkori szerződők természete, hogy az „Adok, hogy adj” „Megteszem, hogy megtedd” elvét követik. Épp ezért, ha az ígértekben az egyik fél részéről fogvatkozás tapasztalható, az a másik felet is szükségképpen felmenti a szerződés kötelmei alól. Őfelsége pedig Oppeln és Ratibor mellett minden egyes esztendőre ígért nekünk ötvenezer tallért olyan feltétellel, hogy amikor majd lemondunk Erdélyről őfelsége javára, ugyanakkor őfelsége is levelet intéz majd bizonyos bankházakhoz, hogy a fent említett ígért összeget számolják le a kezünkbe, és amíg élünk évente meghatározott helyen helyezték el. Ám amikor őfelsége biztosai megérkeztek ide Erdélybe, hogy átvegyék azt tőlünk, semmiféle, a nekünk fizetendő összegről szóló levelet nem hoztak magukkal, csupán őfelsége nevében a rájuk ruházott teljhatalomnál fogva megígérték nekünk, hogy mihelyt elérjük az oppelni hercegséget, őfelsége azon biztosai, akik beiktatnak majd minket oda, átadják majd a kijelölt összegről szóló levelet. De beiktatásunk után is csak olyan válaszokat kaptunk tőlük, mint odahaza, hogy tudniillik gondjuk lesz rá, hogy minél gyorsabban eljusson a bankházakhoz a nekünk fizetendő összegről szóló levél. Néhány héten át várakoztunk is Oppelnben ennek teljesülésére, de miután semmi nem történt, Prágába küldtük Carillo atyát, hogy sürgesse meg a levelet, aki, miután egy teljes hónapon át Prágában időzött úgy, hogy semmi ilyesmit nem kapott, visszatért hozzánk. Így aztán felette beleuntunk a halogatásba, annál is inkább, minthogy két kietlen hercegségen kívül más nem került a kezünkbe. El kell ismernünk, hogy ezeket a hercegségeket mi magunk kértük őfelségétől, de más reményeket tápláltunk velük kapcsolatban, mint ahogyan találtuk őket. A prágai alkudozások során ugyanis nagybátyánknak, Bocskai Istvánnak őfelsége tanácsosai azt mondták, hogy manapság csupán az egyik hercegségnek is nagyobb az éves

jövedelme, mint a kettőé volt Izabella királyné idején. Mikor azonban odaértünk, rájöttünk, hogy másképp áll a dolog, ugyanis se nem tartózkodhattunk biztonságban azon a helyen, sem pedig méltóságunkhoz illő lakóépületek nem akadtak ott. Ezen kívül egyebek mellett nem utolsó indoka volt Erdélybe való visszatérésünknek a saját életünk miatti aggodalom. Mert Istent hívjuk tanúnkul, hogy őfelsége kormányzatától kaptuk a hírt, miszerint egy tanácskozáson szó esett elfogatásunkról, ezért nem maradt más lehetőségünk szabadságunk és életünk megóvására, mint hogy saját tűzhelyünkhöz térjünk vissza. De nem vállaltuk volna az Erdélybe való visszatérést, ha biztosítottak láttuk volna helyzetünket Oppelnben, ám az elfogatásunkról szóló híresztelés annál nagyobb rémületet keltett bennünk, merthogy miközben alázatosan esdettük őfelségétől a kegyet, hogy vagy udvarába vagy Itáliába utazhassunk, mindkettőt megtagadták tőlünk.

Ezek után senki nem csodálkozhat azon, hogy visszatértünk hazánkba, sokkal csodálatra méltóbb azonban, hogy visszatérésünk óta sem cselekedtünk semmit őfelsége ellenében. Nem úgy őfelsége tisztviselői, akik sok mindenben ártanak nekünk: egyrészt elfoglalták Váradot és Nagybánya városát, és más Erdélyhez tartozó helyeket is, és hiába kértük tőlük, hogy ezeket az Erdély testéből kiszakított részeket adják vissza, nem kaptuk meg azokat.

De mellőzve mindezt, hogy bizonyítsuk hűségünket és odaadásunkat ő császári felsége iránt, nemkülönben ragaszkodásunkat a legfelségesebb Ausztriai Házhoz, elküldtük őfelségéhez jeles követünket, hogy barátsággal és őszinte érülettel tudják megtárgyalni a következő, reájuk bízott pontokat:

I. Ő királyi és császári felsége úgy saját, mint utódainak, azaz Magyarország törvényes királyainak, valamint testvéreinek nevében bocsásson ki egy, császári szavával megerősített jogbiztosító iratot, hasonlóképpen a legfenségesebb Miksa főherceg is, hogy ha bármi jogot kívánnának formálni Erdélyre vagy az ahhoz valami módon tartozó Részekre a Bocskai István által kötött korábbi prágai szerződés szerint, úgy azt a megegyezést minden pontjában sértetlenül meg fogják tartani; ez esetben mi is elismerjük a magunk részéről annak teljes körű hatályát és érvényességét.

II. Őfelsége mindazokat a várakat, városokat, mezővárosokat és falvakat, melyek Erdélytől elidegenítették és az utóbbi idők során őfelsége fennhatósága alá vonattak, minden határaikkal egyetemben, ahová régtől fogva kiterjednek, minden erődítésekkel és a nevezett helyek elfoglalása óta nekünk okozott kár megtérítésével visszaadja.

III. Őfelsége azon címeken kívül, melyekkel Oppelnbe érkezésünk előtt ruházott fel minket, megadja nekünk a két Valachia, vagyis Moldva és Havasalföld címeit is, melyeket már most is használunk.

IV. Mivel a prágai szerződésben a szükséges, pénzben vagy katonaság küldésében megvalósuló hadi segélyről csak általánosságban és nem kellő részletességgel történt említés (tudniillik, hogy őfelsége szükség szerint köteles kisebb vagy nagyobb segélyről gondoskodni), úgy látjuk, hogy egy ilyen hatalmas ellenséggel szembeni felkészülés mindenkor nagy és folyamatos készenlétet igényel, a követek ezért ragaszkodjanak ahhoz, hogy meg kell határozni egy számottevő létszámú hadsereget, melyet a segítségünkre küldenek, továbbá, hogy amíg tart a török elleni háború, őfelsége évente juttasson el hozzánk harmincezer birodalmi aranyat, az összeg kifizetésének határideje pedig a téli időszak legyen, hogy minél gyorsabban fel tudjunk készülni a hadakozásra. Ebben az évben viszont májusban juttassák el hozzánk a fenti összeget, valamint küldjenek négyezer katonát is, akik június elsejétől novemberig táborban maradhatnak, ezen kívül mind erre, mind az ezt követő minden egyes évre két faltörő ágyút, négy hosszú csövű csatakigyót tíz kisebbel együtt (ezeknek minden irányban forgathatóknak kell lenniük), a hozzá való löporral és ágyú mesterekkel egyetemben. Ha pedig a törökök teljes haderejüket Erdély ellen fordítanak, ami ellen az őfelsége által küldött segédcsapatok nem lehetnek elegendők, ebben az esetben ő császári felsége kegyeskedjék gondoskodni róla, hogy az egész keresztény haderő a pogányok ellen vonuljon.

De ne csupán a pogányok ellen, hanem valamennyi ellenségünkkel szemben védelmezzon minket őfelsége. Mert ha őfelsége semmi módon nem akarja Erdélyt kiengedni a kezéből, sem pedig az Erdélytől elszakított részeket nem akarja visszaadni, és hasonlóképp vonakodnék a török és más ellenségeink ellen a kellő időben elegendő segítséget nyújtani, hogy az egész kereszténység számára nyilvánvalóvá tegyük: semmit nem kívánunk annak kárára elkövetni, legfenségesebb hitvesünkkel egyetértünk abban, hogy hajlandók vagyunk olyan szerződést kötni őfelségével, miszerint őfelsége drága hitvesünk és a magunk számára megbízható és megfelelő bankházak révén évi százezer forint járadékot biztosít, ezenfelül megfelelő és megtelepedésre méltó helyet jelöl ki számunkra szem előtt tartva tekintélyünket, mégpedig vagy Tirolban vagy Ausztriában vagy Csehországban, ahol nyugalmas birtokunkon élhetjük le életünket mi, valamint, ha Isten is úgy akarja, mindkét nembéli utódaink. Ebben az esetben ugyanis nemcsak magunkat fosztjuk meg a fejedelemségtől és ősi jussunktól, hanem utódainkat és testvéreinket is, ezért szégyenletes és méltánytalan lenne számításba se venni egy ily híres családból származó utódok érdekét. Hogy pedig mindez minél szilárdabb és megingathatatlanabb legyen, és hogy a jövő ne hozhasson benne semmi változást, és mi se bánhassuk meg az egyességet, ezért mindkét követünknek szemügyre kell vennie azt a helyet, ahová őfelsége elhelyezni szándékozik bennünket, és ha elnyeri tetszésüket, a nevünkben elfogadhatják, és helyettünk ebben határozhatnak.

Ezenközben őfelsége ígérje meg császári és királyi hitére mind saját, mind testvérei nevében, hogy azért, mert Erdélybe visszatértünk, és mert bennünket az erdélyiek (miután már nem kötötte őket a hűségeskü, mellyel Erdélyből való távozásunkkor elkötelezték magukat őfelségének) törvényes fejedelmükként fogadtak, sem személyünk, sem javaink, sem híveink, az ország rendjei és méltóságviselői ellen, bármilyen rangúak legyenek is azok, semmiféle haragot nem fog táplálni, és senkit nem fog korlátozni közülük személyében, javaiban, címeiben, kiváltságaiban, szabadságaiban, mentességeiben és hivatalaiban, és semmit nem tesz ellenük őfelsége akár önmaga, akár mások által, titkon vagy nyíltan, jogosan vagy jogtalanul, semmi módon és semmi szín alatt, sőt, ha valamiben vétkeztek is volna őfelségével szemben, megígéri, hogy mindaz örökre feledésbe fog merülni.

Minden adományt, kiváltságot és bármi néven nevezendő címet, mely János Zsigmond választott király és az őt követő erdélyi fejedelmek óta keletkezett, hasonlóképp az általunk kiosztottakat is, őfelsége császári és királyi hitére minden elemükben érvényesnek és hatályosnak ismer el, és meghagyja jogerejükben, és ezeket sem őfelsége, sem Magyarország királyaiként őt követő utódai semmikor nem fogják megsérteni, a nemeseket szabadságaikban korlátozni, vagy közülük bárkit idézés és törvényes eljárás nélkül elítélni.

Ha őfelsége a korábbi prágai szerződés értelmében lemondásunk vagy helyesebben csere útján hatalmába keríti Erdélyt, az erdélyi vajdát, aki által az országot kormányozni fogja, az erdélyiek közül válassza ki. Ha pedig őfelsége azt óhajtáná, hogy követeink tegyenek esküt a nevünkben, megtehetik, egyben biztosítsák őfelségét iránta való nyílt és őszinte érzéseinkről.

Ha ez az új szerződés őfelsége és köztünk létrejön, és őfelsége azt óhajtáná, hogy az erdélyiek hűségeskűvel kötelezzék magukat, hogy hívek maradnak őfelségéhez, követeink jelentsék ki, hogy ez szükségtelen, mivel az egyszer már letett hűségeskü nem veszítette el érvényét.

Ha pedig őfelsége az említett hercegségeken kívül más alkalmas lakóhelyet nem ajánl fel számunkra, hanem Erdélyben kell majd maradnunk, és ez okból őfelsége azt kéri követeinktől, hogy az új egyezmény megtartását illetően újfent adjuk szavunk őfelségének, készek vagyunk ezt megtenni, de csak úgy, ha őfelsége is mind saját, mind utódainak, Magyarország jövőendő királyainak nevében mindezek betartására császári szavát adja követeinknek.

A Rudolf császárhoz küldött követek tehát a fenti instrukcióval keltek útra Prága felé. A valamivel korábban Lengyelországba, András bíborshoz menesztett Kabós István viszont addig mesterkedett mindenféle módokon a rábízottak előmozdításán, mígnem rábeszélte a bíborost arra, ami Zsigmond fejedelem óhajtása volt, hogy tudniillik keresse őt fel. A bíboros ugyanis azt gondolta, hogy a számtalan súlyos viszály miatt aligha van lehetőség a kölcsönös

jóindulat visszaállítására, miután azonban meghallotta, amit Zsigmond nevében Kabós előadott neki, előbb zavarba jött és habozni kezdett, később azonban a pap beszéde és Zsigmond fejedelem levele meggyőzték, így könnyedén beleegyezett abba, amit Zsigmond kívánt tőle. Hasznosabbnak vélte ugyanis, ha tisztos feltételek mellett megbékül unokatestvérével, mintha a viszályt nem feledve állandóan örökös és halálos fenyegetést jelentenek egymás hírnevére nézve, ami nem is annyira a testvéri viszonyt, mint inkább Istent sértené, akitől a jámborság való. Megbékélés esetén azután még abban is komolyan reménykedett, hogy saját és testvérével, Báthori István javai (tekintélyes birtokaik voltak ugyanis Erdélyben, négy évvel korábban azonban, az említett főurak kivégzése után, ezektől megfosztották őket) végül visszakerülhetnek törvényes birtokosaikhoz.

Mielőtt azonban a bíboros elhagyta volna Lengyelországot, mivel elejét akarta venni, hogy Rudolf császár megnehezteljen a békülés miatt, vagy gyanakodni kezdjen, hogy a kölcsönös megbékélés örve alatt őellene és a Zsigmonddal kötött szövetségének pontjai ellen tervez valamit, ami így megbonthatná az általános nyugalmat és a török elleni szerencsés együttműködést, udvarias és alázatos levelet küldött a császárnak, melyben hírül adta unokafivére iránti szeretetét és a vele való kibékülését, melyet a jámborság követel, a szükség tanácsol, az emberi és isteni törvény pedig szinte kikényszerít. *És hogy – írta – utazásom, hatalmas császár, nehogy bármiképp gyanús lehessen előtted, nem szeretném felségedet továbbra is bizonytalanságban hagyni ez ügyben, nehogy kegyességed arra jusson, hogy mi valami bűnös vagy vétkes cselekedetbe fogtunk. Nem hallgathatom el, hogy az elmúlt pár évben Zsigmond fejedelemmel az otthon elkövetett gyilkos bűnök miatt halálos ellenségei voltunk egymásnak, és ezzel a hosszan tartó és súlyos gyűlölséggel már nem csak Istent sértettük, akitől minden megbékélés és testvéri szeretet származik, hanem attól is félhettünk, hogy e számtalan tüskétől ösztökélt harag végül saját magunkra vagy hazánkra is végzetessé válhat. Így tehát, legkegyelmesebb imperátor, útnak indulok unokafivéremhez, Zsigmondhoz, az ő testvéri szeretetétől szólíttatván, nem azért, hogy a felségeddel kötött és az egész kereszténység számára üdvös egyezséget felborítsam, hanem hogy a szeretetet, mellyel a testvériség érzésének tartozom, jelenlétemmel és beszélgetéseinkkel szorosabbá tegyem. Jól tudja Zsigmond, Erdély fejedelme, de tudják a tartomány más nagyurai is, és ahogy sejtem, leghatalmasabb császár, előtted sem titok, hogy tőlem soha nem volt idegen az az egyesség, mely a keresztény világ ellensége, a török ellen kötött közted és Zsigmond fejedelem között. Sőt, ha nem is az első, de talán a második hely engem is megillet ebben, hiszen a minap is személyesen bíztattam unokafivéremet, Zsigmondot erre az üdvös, egyszersmind nehéz vállalkozásra. Így nyilvánvalóan most sem szándékszem ettől a szándéktól és véleménytől eltántorítani vagy őt*

eltántorítani. Nem céлом olyan sorsot követni vagy olyan hatalomhoz jutni, melynek megtartására alkalmatlannak látszom, hiszen jól tudom, hogy még a szerep is, melyet dicső királyi nagybátyám juttatott nekem, meghaladja erőmet. Helyesebbnek gondoltam ezért, hatalmas császár, ha a jámborság és a kiengesztelődés parancsának engedek, mint ha a kötelesség elhárításával, vagy azzal hogy hátat fordítok neki, elidegenítem magamtól azt a szívet, mely engem testvéri szóval szólít. Eleget viszálykodtunk, eleget gyűlölködtünk. Meg kell bocsátani mindama jogtalanságot, mely eddig még nem tudott egészen kizsigerelni engem. Beláttam ugyanis, milyen méltánytalanul cselekednék, és mily nyilvánvalóan veszedelmes vétket követnék el, ha személyes sérelmeimet a testvéri szeretet és hazám nyugalma elé helyezném. Annál szívesebben fogadtam el a kölcsönös békülésre vonatkozó ajánlatot, jóságos császár, hogy szándékaink őszinte és baráti egyefonódása révén minden parancs és kötelezettség elvégzésére, ha úgy hozná a szükség, még inkább késznek bizonyuljunk.

Miután mindezt sorra megírta a császárnak, a bíboros minden további halogatás nélkül elindult Erdélybe, és gyorsaságában és jó szerencsében bizakodva, csupán egyetlen kocsival és csekély kísérettel körülvéve február 20-án megérkezett Kolozsvárra. Testvérét, Báthori Istvánt azonban, minden eshetőségre készen egyelőre még Lengyelországban hagyta. Ugyanezekben a napokban Rácz György is Kolozsvárra érkezett egy bizonyos pénzösszeggel (melyről Szamosközy azt írja, hogy hetvenezer magyar forintra rúgott), amit Rudolf császár küldött Mihály havasalföldi vajdának, hogy - a hírek szerint - katonákat fogadjon rajta a török ellen. A kolozsváriak szekereket és kocsisokat biztosítottak abból a célból, hogy a pénzt elszállítsák Mihályhoz, így az fennakadás nélkül jutott el hozzá.

Az András bíboros érkezéséről szóló hír igen kedves volt Zsigmond fejedelem számára, mivel úgy vélte, boldogságához semmi más nem hiányzik, mint a testvéri kapcsolat és a kölcsönös szeretet köteléke, mely a megelőző idők során vagy saját meggondolatlansága vagy gonosz emberek mesterkedései révén veszélybe került és megszakadt. Ezért roppant vágy töltötte el lelkét, hogy láthassa testvérét. Így aztán amikor a Szebenben, a legjelentősebb erdélyi szász városban időző Zsigmond értesült a bíboros megérkezéséről, a tanácsurak közül tüstént elküldött egyet, mégpedig Sennyei Pongrácot, hogy nagy tisztelettel kísérje őt hozzá. Sőt Zsigmond fejedelem maga is elébe sietett Szebenből a közeledő bíborosnak, és a legteljesebb udvariassággal, egyben testvéri szeretettel szívélyesen fogadta. Mihelyt beértek a városba, Zsigmond, alázatosan igyekezvén elnyerni a korábban törtétekért a bíboros bocsánatát, a következő beszédbe fogott

Ő - mondotta - életkorának zsarnoki hatalmától megcsalva és a besúgók hitvány rágalmaival meggyőzve szánta halálra legdrágább testvérét, Boldizsárt. Tudja jól, hogy minden, a jog és törvényesség mellőzésével alkalmazott erőszak bűnös dolog, és alkalmazóját gyűlöletessé teszi, de különösképp visszataszító és semmi áldozat árán jóvá nem tehető az olyan, mely vérrokonok ellen irányul, és hogy annál távolabb kell hogy álljon az ilyesmi fejedelmi rangú férfiaktól, merthogy ők, amennyivel szerencsében felülmúlják a többi halandót, azonképpen illendő, hogy felülmúlják őket méltányosságban és feddhetetlenségben is. Mindazonáltal ami egyszer megtörtént, azt meg nem törtéنتté tenni nem lehet, és a halandók megbánhatják ugyan múltbeli cselekedeteiket, de jóvá tenni a legkevésbé sem tudják azokat. Kéri ezért és esdekel hozzá mindazon törvények nevében, mely fivért fivérrel összeköt, hogy bocsássa meg ezt neki. Minden elkövetett bűn miatti bünbánat, még ha kései is, idején van, és megbocsátásra méltónak látszik, ha tiszta és őszinte szívből ered. Azzal is tisztában van azonban, hogy még a legbölcsebb emberekben is megfogalmazódnak olyan tervek, főképp amikor a harag vagy más szenvedély meggondolatlaná teszi őket, hogy miután véghez vitték az elhamarkodottan megkezdett dolgot, az elkövetett bűn miatt megkésett bünbánat gyötri őket. Mivelhogy az emberek, ha összezavarodik elméjük, és főként ha elvetemült személyek még szítják is haragjukat, nem mindig tudják eldönteni, mi a helyes és mi az igazságos, ezért kegyes és méltányos dolog, hogy a testvéri szeretet diadalmaskodjék a nem szántsándékkal elkövetett testvérgyilkosság bűne fölött, és a bűnös bocsánatot nyerjen. Ő kész szívének minden melegségét, mellyel Boldizsárt már nem szoríthatja magához, a bíborosra kiárasztani, és magához kötni őt a testvéri és felebaráti szeretet kettős kötelékével. Feledjék hát el régi szembenállásukat, és ha maradt még bennük valami harag, az adja át helyét a családi szeretetnek. Emlékezzék a bíboros arra, hogy nincs hiábavalóbb emberi cselekedet, mint szembeszállni a végzet parancsával. Ezeket mondta Zsigmond fejedelem. A bíboros a helyzethez illő, nagy jóindulatról és szeretetről tanúskodó szavakkal válaszolt neki, így enyhítve fájdalmát. Miután pedig a megbékélés így létrejött, Zsigmond fejedelem általános országgyűlést hirdetett március hónap huszadik napjára a szászok Medgyes nevű városába. Miután ott számosan összegyűltek, a fejedelem is megjelent ott a bíborossal együtt, és azt tanácsolta az országglakosoknak, hogy készüljenek a háborúra, és a pénzsegélyből gondoskodjanak katonák állításáról és más szükséges dolgokról. Ezen kívül azt követelte tőlük, hogy mivel tavaly ősszel, miközben a török Váradot ostromolta, táborba szállván a hazáért, hatalmas összegű aranyat kértek tőle, azt a összeget most szolgáltatassák vissza neki.

Miután az ország karai és rendjei ezekről értesültek, a következőképpen határoztak: mindenki, akinek kötelessége fegyvert fogni, készüljön fel a hadjáratra oly módon, hogy bármikor hívja

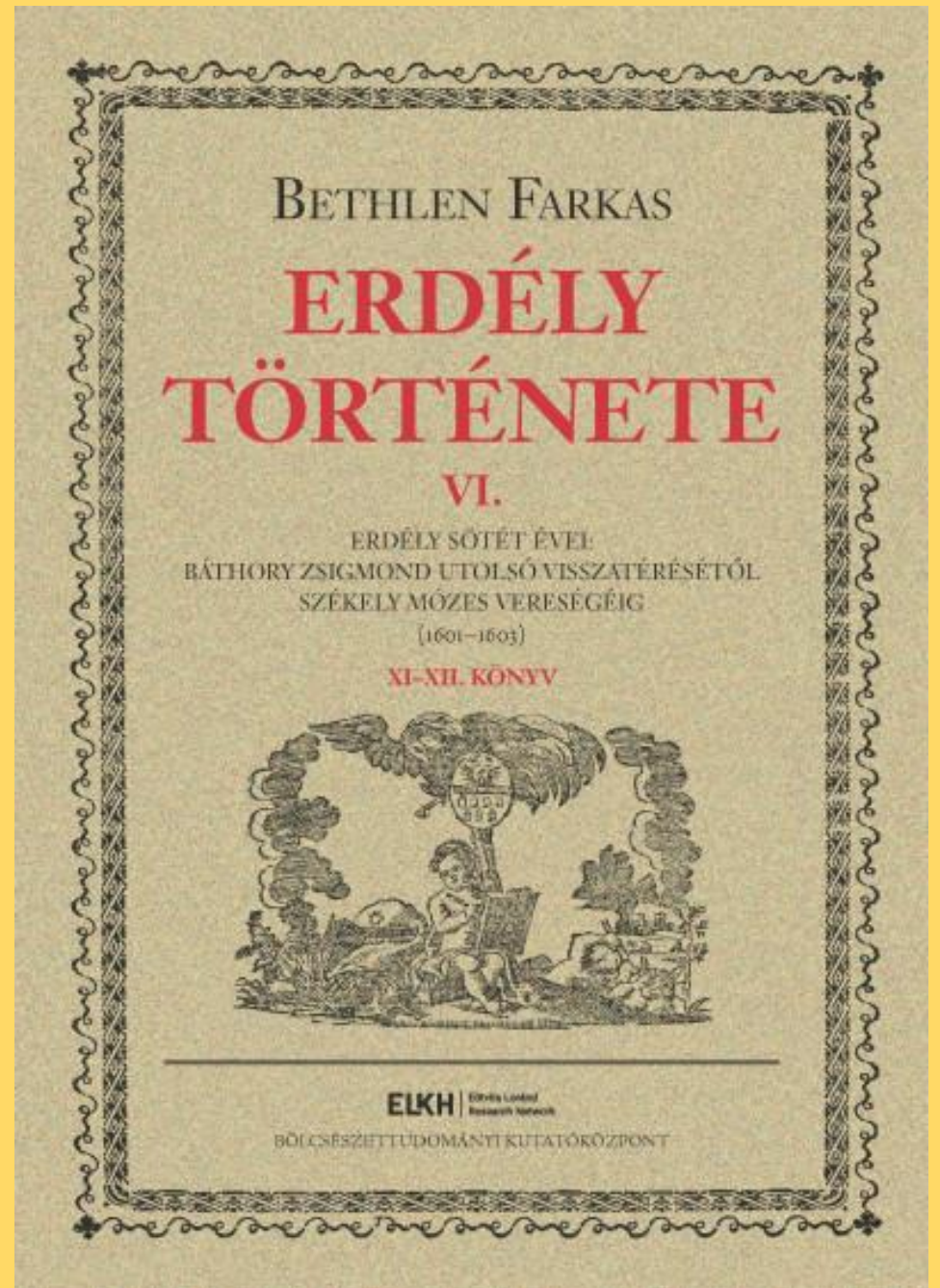
is őket táborba a fejedelem, a kijelölt napon és helyen mindenféle késelem nélkül megjelenjenek; határoztak továbbá arról is, hogy meghatározott pénzüsszeget kell biztosítani a végvárok őrségének ellátására, a fejedelmi udvar fenntartására és más szükséges dolgokra is; végül, ami a fejedelem kívánságát illeti, hogy szolgáltatassák vissza neki az előző ősön a táborban kikövetelt aranyakat: mivel a folytonosan változó viszonyok közepette az országlakosok úgy elszegényedtek, hogy az összeg gyors, a fejedelem kívánsága szerinti kifizetésére semmiképp sincs módjuk, a János Zsigmond választott király által végrendeletileg Erdélyre hagyott, és annak halála óta Szebenben őrzött arany keresztet, mely negyvenezer aranyat ér, átadják Zsigmond fejedelemnek. Hogy aztán Zsigmond fejedelem visszaadta-e az országlakosoknak azt az összeget a kereszt árából, mellyel az értékben meghaladta azt a summát, amennyit ő állítása szerint költött, vagy nem, arról hallgatnak a történetírók. Zsigmond fejedelem javasolta továbbá, hogy mivel némely rosszindulatú emberek ártalmas javaslatai nyomán az események oly szerencsétlen módon alakultak, hogy az 1595. év áprilisának 16. napján Gyulaféheváron tartott általános országgyűlésen a kiváló Báthori Istvánt és Báthori András bíborost is elítélték, ami miatt őt annyira gyötri a lelkiismeretfurdalás, hogy azt szavakkal ki sem lehet fejezni, és mivel testvére, az itt jelen lévő András bíboros, mind saját mind fivére ártatlanságát oly meggyőző mentő okokkal igazolta színe előtt, hogy azokat teljességgel kielégítőnek találta, és testvéreivel kölcsönösen és őszintén megbékült, ezért az a kívánsága, hogy a fent említett cikkelyekben ellenük hozott határozatot töröljék el és vonják vissza.

Amint ezt a rendek meghallották, meg lévén győződve, hogy Zsigmond fejedelem jó szándéka csakis a legjobb és leghatalmasabb Istentől származhat, akinek legszentebb parancsa minden keresztény embert, de kiváltképp a vérrokonokat az egymással való egyetértésre és a testvéri szeretetre buzdít, beleegyezésüket adták a fejedelem mind az isteni, mind az emberi törvény szerint méltányos kéréséhez, és közös akarattal és egyhangú szavazással úgy határoztak, hogy a nevezett év vonatkozó cikkelyeiben a kiváló Báthori István és András ellen hozott határozat teljességgel érvénytelenítendő és semmisnek tekintendő, ennek megfelelően megsemmisítették és visszavonták, és teljességgel felmentették alóla őket. Hogy pedig ezt a visszavonást és felmentést még jobban megerősítsék, ugyanezen a gyűlésen határozatot hoztak, hogy a megyék, székek és városok fő tisztviselői, miután jelen gyűlésről hazatértek, hívjanak össze gyűlést a saját joghatóságuk alatt álló területen, és ott mindenkinek külön-külön is adják tudtára, hogy az említett Báthori-testvérek ellen hozott cikkelyeket, akár pecséttel megerősített formában léteznek akár nem, kötelesek kétszáz arany bírság terhe mellett előttük bemutatni, és azokból

mindent törölni és eltüntetni, ami a nevezett Báthoriak ellen irányul, és így adják vissza ezeket az okleveleket a kiadóiknak.

VI. KÖTET – Az utolsó előtti darab

- A latin kiadás V. kötete (a magyar nyelvű sorozat hatodik darabja) 2021 őszén jelent meg.
- A kötet a XI-XII. könyveket tartalmazza. A XI. és a XII. egy része az én fordításom.
- Az alábbiakban a XI. könyvből olvasható egy részlet.

BETHLEN FARKAS

ERDÉLY TÖRTÉNETE

VI.

**ERDÉLY SÖTÉT ÉVEI: BÁTHORY ZSIGMOND UTOLSÓ
VISSZATÉRÉSÉTŐL SZÉKELY MÓZES VERESÉGÉIG**

(1601–1603)

XI–XII. könyv

A XI. könyvet KASZA PÉTER, a XII. könyvet KASZA PÉTER és SZABÓ
ÁDÁM fordította

Jegyzetek:

KRUPPA TAMÁS

Lektorálta és szerkesztette:

KASZA PÉTER

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont

(megjelenés alatt)

10914470

WOLFFGANGI
DE
BETHLEN
CELSISSIMI PRINCIPIS
TRANSILVANÆ
CONSILIARII INTIMI,
SUPREMI COMITIS COMITATUS ALBENSIS,
NEC NON
REGNI CANCELLARII
HISTORIA
DE REBUS
TRANSILVANICIS.
TOMUS QUINTUS.

NUNC PRIMUM E MANUSCRIPTO EDITUS

Hunc recognovit, supplevit, Præfatione ac
Indice instruxit,
JOSEPHUS BENKÓ.

Cum speciali Privilegio Cæs. Reg. Apost. Majejt.

CIBINII.

Typis & sumptibus MARTINI HOCHMEISTER,
Typogr. & Bibliop. Privilegiati. 1789.

Részlet a XI. könyvből

Miközben Erdélyben olyképpen folytak a dolgok, ahogyan föntebb elmondottuk, Csáki István¹ és Székely Mózes,² mivel a többi, Kolozsvárott időző erdélyi főúrral egyetemben tisztában volt azzal, hogy Mihály vajda³ Rudolf császárhoz indult, és fölötte aggódtak amiatt, hogy Mihály, ha valamiképpen megbékítette a császárt, ismét visszatér Erdélybe és véghezviszi a nemesség kiirtására szőtt korábbi tervét, valamint azt is látták, hogy nyilvánvaló veszedelem fenyegeti őket, mivel a török, tudomást szerezvén arról, hogy Erdély Rudolf császár hatalmába került, máris csapatokat küldött, hogy fegyverrel szerezze azt vissza, Mehmed nagyvezír⁴ pedig már tábort is vert Bulgáriában, mindenféle terveket szöttek, hogy megmentsek oly sok csapás sújtotta hazájukat. Ezek közül az látszott a legtanácsosabbnak, ha közös és általános gyűlést hirdetnek Kolozsvárra január 21. napjára, hogy azon az országot érintő legfontosabb kérdéseket megtárgyalják.

Ezalatt a nagyságos Székely Mózes és Bogáthi Miklós⁵ urak ünnepélyes menetben kihozták Gyulafehérvárról Kornis Farkas⁶ tetemét, és a város közelében fekvő Morgó nevezetű mezőn temették el, a sír fölé pedig, Kornis emlékére egy kis kápolnát emeltek, mely a mai napig is látható.

Ezenközben az erdélyi követek, akiket a múlt év vége felé küldtek Rudolf császárhoz, ezen év január elsején megérkeztek Prágába. Miután gyorsan a császár színe elé bocsátották őket, követeléseiket írásba foglalva is benyújtották, valamint szóban is előadták, és az országtól nyert teljes körű felhatalmazás alapján felajánlották a császárnak hűbéri engedelmisségüket. A császár azt válaszolta, hogy kedves előtte az erdélyiek követsége és engedelmisségi szándéka, majd megígérte, hogy hamarosan, miután alapos megfontolás tárgyává tette azon dolgokat, melyek megfelelő választ követelnek, tenni fog róla, hogy ne bánják meg mostani elhatározásukat.

¹ Bethlen V, 37.

² Bethlen III, 50.

³ Bethlen IV, 60.

⁴ Jemiesci Haszán pasa (1601–1603).

⁵ Bogáthi Miklós fejedelmi kamarás (1595) Fehér vármegye főispánja, tanácsúr (1603). 1593-ban kezdte meg tanulmányait Rómában, ahová Carrillo ajánlásával érkezett. Vö. *Carrillo* I, 45. A fejedelem költségén tanult egyetemben. Vö. *Carrillo* II, 81–82. Később a rend egyik pártfogója Erdélyben Vö. *Jezsuita Okmánytár I/1–1. Erdélyt érintő iratok 1601–1606. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 34.)* Sajtó alá rend. BALÁZS Mihály, KRUPPA Tamás, LÁZÁR István Dávid, LUKÁCS László. Bev. tan. BALÁZS Mihály. Szeged, 1995, 241, 256.

⁶ BETHLEN III, 141.

Ezalatt Erdélyben, elérkezvén az országgyűlés ideje, a karok és rendek szokás szerint összegyűltek Kolozsvárott. Előbb az ország különféle ügyeit tárgyalták meg, majd Csáki István és Székely Mózes javaslatot tettek Báthori Zsigmond visszahívására, miközben a lengyel és a török követek is Zsigmond visszafogadására buzdítottak (amint ezt Istvánffy is írja,⁷ noha az erdélyi történetírók hallgatnak erről). A tárgyalások és tanácskozások közepette azonban Kornis Gáspár,⁸ Sennyei Pongrác,⁹ Bodoni István,¹⁰ Géci Péter¹¹ és Huszár Péter¹² azt mondták, *hogy az összes főúr és nemes hűségükkel kötelezte el magát Rudolf császárnak, sőt azt is hozzáfűzték, hogy nincs semmiféle tisztességes ok, aminek alapján a császárt el lehetne utasítani, Zsigmondot pedig ismét be lehetne iktatni. Noha Erdélyt a török és más szomszédos népek részéről nyilvánvaló veszély fenyegeti, az egyszer megfogadott esküt, melyet korábban ők maguk erősítettek meg, mégis meg kell őrizni. Számos példa tanít arra, hogy Isten nem tűri, hanem bünteti az esküszegést. Ezért ismét a császár elé kell járulni és időben tájékoztatni őt a fenyegető végveszedelemről; csak ha a császár cserben hagyja őket és nem gondolna Erdéllyel, akkor szabad másképp határozniuk és gondoskodniuk önmagukról. Pillanatnyilag azonban el kell halasztaniuk és el kell vetniük ezt a javaslatot.*

Amint Csáki István és Székely Mózes meghallották ezeket a szavakat és kijelentéseket, megriadtak, és mivel attól féltek, hogy ha azok tervei akár a legcsekélyebb mértékben is sikerrel járnak, a németek részéről valami súlyosabb büntetés vár rájuk, titkon elhatározták, hogy el kell fogni és Zsigmond megérkeztéig őrizet alatt kell tartani őket. Mivel akkor Csáki István volt a főkapitány, Székely Mózes pedig számos zsoldos felett rendelkezett, sok mindent véghezvihettek. Ígyhát bezáratták a város kapuit, hogy senki el ne illanhasson, majd elfogták és Seres István házába vezették a fent nevezett főurakat. Ekkor Glezsán Kristóf¹³ azzal indokolta meg elfogatásukat Kornis és Sennyei előtt, hogy Mihály vajda az ő hívásukra tört be Erdélybe, így jutott a haza végveszedelembé, és ezért gyilkolták meg Báthori Andrást, a legjobb és legderekabb fejedelmet. Sennyei erre a következőképp felelt: *Isten a tanúm, hogy annyira távol áll ez tőlem, hogy még csak eszembe sem jutott, hogy én lehetnék ennek a dolognak okozója; amikor ugyanis elvégeztem követi feladatomat Mihály vajdánál, legszigorúbb esküvésem kívül semmi mást nem tudtam kivenni belőle; arról pedig mindannyian legyenek meggyőződve, hogy én, Isten engem úgy segéljen, semmit András fejedelem ellen elkövetni nem*

⁷ Istvánffy I/3, 350.

⁸ BETHLEN III, 168.

⁹ BETHLEN V, 39.

¹⁰ BETHLEN III, 188.

¹¹ Róla közelebbit nem tudunk.

¹² BETHLEN V, 173.

¹³ Róla közelebbit nem tudunk.

akartam, sőt, ha tehettem volna, mint legkedvesebb fejedelmeknek, inkább én helyeztem volna a fejére a koronát. Az országlakosoknak pedig a következőképpen írt: Vigyázzatok, jeles nemesurak, hogy mit tesztek velünk az ország törvényeinek ellenére; ma nekünk, holnap nektek. Mindez azonban mit sem használt: bilincsbe verték őket, majd Kornist Sennyeivel együtt Görgény¹⁴ várába hurcolták, ahol egyik béklyó nehezedett rájuk a másik után. A többieket pedig, vagyis Bodoni Istvánt, Géci Pétert és Huszár Pétert Déva¹⁵ várába szállították. Az ország rendjei pedig elküldték Zsigmond fejedelemhez istállómesterét, Szegedi-Nagy Pált,¹⁶ értesítendő, hogy vissza akarják hívni Erdélybe.

Amikor ezt Básta György,¹⁷ aki akkor kevés emberrel Kolozsvárott időzött, meghallotta, nem tudta, mitévő legyen, és habozott, mivel képtelen volt kifürkészni, mire irányulnak és hová lyukadnak ki a főurak és a nemesek szándékai. Miután a nyugtalanság elcsitult, Csáki István és Székely Mózes Básta elé járultak, és *az ország rendjeinek nevében tájékoztatták, hogy a szükség kényszerítette rá őket a fentebb nevezett főurak lefogatására, mivel nyilvánvalóvá vált, hogy már hosszú idő óta mindenkor az ország békéjének ellenségei voltak; Mihály vajda az ő tevékenységük és mesterkedésük folytán törhetett rá ellenséges szándékkal erre az országra, most pedig ugyanezek akarják minden eszközzel megakadályozni az ő becsületes és hasznos próbálkozásukat, hogy hazájukat megmentse.* Miután mindezt előrebocsátották, kérlelték és alázatosan könyörögtek neki, hogy jótéteményei, valamint embereinek Erdélyért vállalt fáradalmai jutalmául ne vonakodjék elfogadni Déva várát annak minden tartozékaival és jövedelmeivel, melyben hamarosan az ország összes karai és rendjei meg fogják őt erősíteni. Ezen kívül megígéreték, hogy átadnak neki egy hatalmas, szintiszta aranyból készült ivóedényt. Amikor Básta ezeket meghallotta, megdöbbsent, és aggodalommal várta, hová lyukad ki a szónoklat, és kissé értetlenkedett is, hogy mi célt szolgál Déva várának felkínálása, hiszen úgy tudta, hogy ugyanezeknek ígéleténél és szentül megerősített esküjénél fogva nemcsak Déva vára, de egész Erdély immár a császáré, és nincs többé az ő hatalmuknak alávetve.

Ezt követően Csáki és Mózes értésére adták, *hogy az ország rendjei egyhangúlag határoztak Zsigmond fejedelem visszahívásáról, és már el is küldték hozzá követeket. Bástának azonban nincs oka az aggodalomra, ellenkezőleg, derűs arccal fogadhatja a nevezett fejedelmet, biztosították ugyanis, hogy a mondott fejedelem részéről mindenkor a legteljesebb elismerésben és megbecsülésben fog részesülni, és igen jelentős javadalmakat fog tőle kapni. Ezért hát*

¹⁴ Görgényszentimre (Görgen, Gurghiu), Maros-Torda vm.

¹⁵ Déva (Diemrich, Deva), Hunyad vm.

¹⁶ Róla közelebbit nem tudunk.

¹⁷ BETHLEN V, 127.

Erdélyben kell maradnia, mivel a rendek a továbbiakban egyáltalában nem fogják követni a császár parancsait. Legelőször is azért, mivel ellenségüket, a gyűjtogató Mihály vajdát kérésükre nem tartóztatta le és nem vetette fogságba (értesültek ugyanis Mihály vajda ellenük irányuló mesterkedéseiről), másodszer pedig, mivel alig hiszik, hogy a jelentős távolság miatt a császár képes lenne megvédeni az országot, miközben az ellenség a szomszédban és a határok mentén lakik.

Miután Básta ezeket meghallotta, tüstént így felelt: *Nem áll módjában venni a bátorságot, hogy mellőzze a császárt, akihez eskü köti, és úgy véli, becsülettel ezt ők sem tehetik meg, ezért térjenek észre, tekintsék a köz javát, és tartsák tiszteletben a császárnak oly sokszor tett esküjüket; a császár ugyanis nem fogja büntetlenül hagyni, ha kitartanak elhatározásuk mellett; ezért jól gondolják és fontolják meg, mit cselekszenek, a harcot ugyanis könnyű elkezdni, de nehéz abbahagyni és elcsitítani, a későbbi bajok pedig rosszabbak szoktak lenni az korábbiaknál; felőle egyébként most azt tehetnek, ami tetszik, mivel nincsenek csapatai, hogy azokkal meggátolja szándékukat.* Miután Csáki István és Székely Mózes ezt meghallgatták, eljöttek Bástától.

Még tartott az országgyűlés, amikor szerencsésen sikerült törbe csalni Baba Noákat.¹⁸ Noáknak, amikor még újoncként szolgált a seregben, és fogságba esett, a törökök az összes fogát kitépték; később mohamedánná lett, visszanyerte szabadságát, majd idővel Mihály vajdához csatlakozott, aki a hajdúk kapitányává tette. Mihály vajda kormányzása idején azután számos istentelen dolgot művelt Erdélyben: falvakat és városokat égetett fel, ha pedig alkalma adódott rá, hogy büntetlenül tehesse, sok erdélyit eladott a törököknek, végül pedig Lugos¹⁹ és Karánsebes²⁰ várát próbálta meg a törökök kezére játszani. E célból a szintén rác származású, Saski nevezetű káplánját küldte egy levéllel a temesvári pasához,²¹ és ez úton figyelmeztette, hogy amikor a második levelet is elküldi neki, álljon készen a nevezett erősségek elfoglalására. Az említett káplánt ezzel a levéllel fogták el, így mindkettőt Kolozsvárra hurcolták, elítélték, majd a piactéren cölöphöz kötözték és megégették, majd a cölöpöket [a holttestekkel együtt] a városon kívül, a Felek²² nevű falu felé vezető országút mentén állították fel, ahol a madarak lakmároztak belőlük.

Az ország karai és rendjei pedig többek között az alábbi rendeleteket hozták: a katonák ellátására adjon minden porta négy forintot, ezen felül szintén minden porta egy köből

¹⁸ BETHLEN V, 148.

¹⁹ Lugos (Lugosch, Lugoj), Krassó-Szörény vm.

²⁰ Karánsebes (Caransebeş), Krassó-Szörény vm.

²¹ Bektas temesvári pasa (1601–1603), Izmail (1598–1600) utóda.

²² Felek (Feleac) Kolozs vm.

búzalisztet és ugyanannyi zablisztet, minden egyes oláh áldozár pedig két forintot. Továbbá, hogy mindenki, bármilyen rendű, rangú és helyzetű, a megfelelő felszereléssel készüljön a háborúra. Elhatározták továbbá, hogy mivel Náprágyi Demeter²³ erdélyi püspök igen sokat ártott az országnak (tudniillik már Zsigmond fejedelem uralma idején számos dolgot írt Erdély ellenében Rudolf császárnak, később pedig, amikor Mihály vajda Erdélyben tartózkodott, az említett Zsigmond fejedelem [által adományozott] valamennyi kiváltságot és javadalmat Mihály vajdánál érvényteleníttette, és minden törekvése arra irányult, hogy miképpen tudna különböző bajokat zúdítani erre az országra, végül kavarodást okozott az országban bevett vallások körül is), ezért összes javait foglalják le a kincstár javára, a továbbiakban pedig ilyen országos hatáskörű püspököt ne engedjenek be Erdélybe. Végezetül Csáki Istvánnak juttatták Fogaras²⁴ várát az egész körzettel és Nagysink²⁵ szék tizedeivel együtt.

Eközben Básta elhagyta Kolozsvárt (Csáki István és a rendek nagy tisztelettel kísérték a városon kívülre), és Szamosújvárra²⁶ érkezett. Itt nem sokkal korábban, miután Mihály vajda oláh kapitánya²⁷ megadta neki a várat, Sigfried Ribist²⁸ nevezte ki az erősség parancsnokává. Innen Désre,²⁹ majd Kővárra³⁰ ment, végül megérkezett Kassára, ahonnan sorra-rendre megírta a császárnak mindazt, ami újabban Erdélyben történt.

Básta távozása után az erdélyiek Bogáthy Miklóst³¹ és Vajda Miklóst³² küldték Zsigmond fejedelemhez, hírül adván neki, hogy hamarosan új követek érkeznek kísérettel, hogy magukkal vigyék, ezért arra buzdították, legyen készen, hogy útnak indulhassanak. Nem sok idő múlva el is küldték Toldi Istvánt,³³ Szentpáli Jánost,³⁴ Petki Jánost,³⁵ Csesei Istvánt³⁶ és Ördög Boldizsárt³⁷ háromszáz katonával, hogy kísérik vissza Zsigmond fejedelmet hazájába. Ezek Moldvában, egy Botosan³⁸ nevű kúriában találtak rá a Jeremiás³⁹ védnöksége alatt lévő

²³ BETHLEN IV, 134. Erdélyi tevékenységéről legutóbb lásd Kruppa

²⁴ Fogaras (Făgăraș), Fogaras vm.

²⁵ Nagysink, Gross-Schenk, Cincu), Nagy-Küküllő vm.

²⁶ Szamosújvár (Neuschloss, Gherla), Szolnok-Doboka vm.

²⁷ Leka aga.

²⁸ Seifried Ribisch Basta kapitánya, regiment parancsnok.

²⁹ Dés (Des, Dej) Kolozs vm.

³⁰ Kővár (Vărai), Szatmár vm.

³¹ Bogáthy Miklós tanácsúr (1603).

³² Vajda Miklós fejedelmi familiáris, majd kamarás (1597).

³³ BETHLEN IV, 65.

³⁴ BETHLEN III, 168.

³⁵ Pettky János (1567–1612†) főkirálybíró, majd a székelyek kapitánya. Több vers szerzője, vö. *Régi Magyar Költők Tára* XVII/1, ed. Bisztray Gyula, Klaniczay Tibor, Stoll Béla, Budapest 1959, 307–328.

³⁶ Róla közelebbit nem tudunk.

³⁷ Ördög Boldizsár fejedelmi udvari familiáris (1602–1610).

³⁸ Botosány (Botoșani) Moldva északi részén. Az udvarházat Ștefan cel Mare vajda építtette.

³⁹ Jeremia Movilă, lásd BETHLEN IV, 157.

Zsigmondra, és éjjel titokban egy ablakon keresztül csempészték ki (Jeremiás ugyanis, annak az országnak a vajdája, jóllehet becsülettel gondot viselt Zsigmondra, mégis, hogy tudta nélkül sehová meg ne léphessen, őrzésével néhány lengyel katonát bízott meg), majd sebes vágásban Erdély felé vették az irányt. Mikor Zsigmond távozását az említett katonák észrevették, üldözőbe vették ugyan, de mivel az erdélyiek igen sietősen járták az útjukat, nem érhatték utol. Ily módon tehát Zsigmond fejedelem átkelven a moldvai és besztercei havasokon, megérkezett Beszterce⁴⁰ városába, ahol az ércágyúk bömbölése, az öröm más egyéb jelei és nagy üdvívalgás fogadta. Székely Mózses ötszázadnyi katonával sietett Kolozsvárról Besztercére, hogy üdvözölje Zsigmond fejedelmet, aki a nevezett városba való érkezésének negyedik napján Mózessel együtt Kolozsvár felé indult. A karok és rendek, valamint az ország egész serege, mely jövetelének hírére ott összegyülekezett, elébe vonult, hogy üdvözölje. Még csak a mezőn tartózkodtak, amikor a főurak az ország nevében üdvözlő beszéddel fogadták Zsigmondot, majd az egész sokadalom háromszor a megváltó Jézus nevét kiáltotta. Miután ezzel végeztek, bevonultak a városba. A fejedelmet előbb a jezsuita atyák templomába vezették, hogy misét hallgasson, majd a szállására kísérték. Végezetül március huszonhetedik napján szabad választás útján Erdély fejedelmévé választották Kolozsvár nagyobbik templomában.⁴¹ Itt Zsigmond fejedelem esküt téve az ország karai és rendjei előtt kötelezte magát, hogy megőrzi szabadságaikat és jogaikat, majd ezt követően elénekelték a *Te deum laudamus*-t. Az általános örömet ágyúdörgés, harsonaszó és dobpergés fejezte ki. Zsigmond ettől kezdve a következő címet használta: Zsigmond Erdély és a Szent Római Birodalom fejedelem, Magyarország Részeinek ura, a székelyek ispánja, Aranygyapjas lovag stb.

Ezután sokan lovakat, sátrakat, arany és ezüst holmikat ajándékoztak neki, de amikor látták, hogy még ez sem elegendő, hogy udvaroncainak megtartása végett minden tekintetben utánozhassa egykori fényűző szokásait, közös akarattal elhatározták, hogy valamennyi birtokos nemes minden egyes jobbágy után egy forintot fizessen be (ezt nevezték ajándékadónak), és így hamarosan tekintélyes summa gyűlt össze Zsigmond számára. Döntöttek továbbá arról is, hogy katonák toborzására minden egyes porta szolgáltatson be négy forintot.

Mialatt Kolozsvárott ezek történtek, Zsigmond fejedelem elküldte Székely Mózest Siegfried Ribischhez, a szamosújvári vár kapitányához, hogy tárgyaljon vele a vár átadásáról. Miután Székely megérkezett ide, a kettejük közt folyó disputa közben ígéretet tett Ribischnek, hogy ha átadja Zsigmondnak a várat, melynek az élén áll, a fejedelem adománylevéllel ruházza rá

⁴⁰ Beszterce (Bistritz, Bistrița), Beszterce-Naszód vm.

⁴¹ A főtéren lévő Szent Mihály templomban.

Marosújvár⁴² várát. Ribischt meggyőzték az ígéretek, így átengedte Szamosújvárat Zsigmond fejedelemnek, maga pedig Székely Mózzsal együtt Kolozsvárra jött, ahol Zsigmond nagy tisztelettel fogadta, és gondoskodott róla, hogy Marosújvár a kezére kerüljön, az ő helyére pedig Gyulaffy Lászlót⁴³ nevezte ki Szamosújvárra.

Ugyanezen országgyűlés⁴⁴ alkalmával Zsigmond fejedelem, a rendek egyetértésével, Toldi Istvánt és Torma Kristófot⁴⁵ küldte a török császárhoz, és az ő közbenjárásukkal igyekezett csillapítani a császár haragját, és új szövetséget kívánt kötni vele. Melléjük adta Aszalai Mátyást⁴⁶ is, hogy állandó követként maradjon a Portán. Az akkor Nándorfehérváron tartózkodó nagyvezírhez pedig Óvári Istvánt⁴⁷ küldte, hogy igyekezzen őt Zsigmond irányában megbékíteni.

Miután ezt elintézték, a karok és rendek, Zsigmond fejedelem beleegyezésével a kolozsvári Kakas Istvánt⁴⁸ küldték Prágába ott tartózkodó követeikhez, valamint egy levéllel Rudolf császárhoz, melyben kérték, ne haragudják és ne nehezteljen a császár, amiért Zsigmond fejedelmet visszafogadták az országba, mivel ennek szükségképpen így kellett történnie: féltek ugyanis a török seregektől, melyek a lengyelekkel együtt erősen sürgették ezt, és fegyverben állva az elpusztításukkal fenyegetőztek, ha nem így cselekszenek.

A császár azonban, felháborodva az erdélyiek elpártolásán, szégyenszemre rögvest kiutasította követeiket a városból. Mihály havasalföldi vajdát viszont, miután elfogadta nem különösebben szilárd alapokra támaszkodó mentegetőzését, számos ajándékkal és hatalmas, (ahogy Istvánffy írja)⁴⁹ százezer aranyat is meghaladó pénzüsszeggel ellátva küldte vissza azzal a megbízással, hogy miután Bástával tanácskoztak, egyesítsék erejüket, és törekedjenek Erdély megtámadására és visszafoglalására, és ettől ne álljanak el, míg szándékukat végre nem hajtják. A császár egyúttal levélben figyelmeztette Ferdinand Gonzagát,⁵⁰ Kassa és a felső-magyarországi részek főkapitányát, hogy a fenti tervek minél könnyebb megvalósítása érdekében minden vetélkedésből fakadó sérelmet félretéve fogadja kegyeibe Bástat és Mihályt. Ő pedig Kassán lakomán fogadta mindkettejüket, és a császár nevében, aki parancsba adta,

⁴² Marosújvár (Miereschhall, Ocna Mureș), Alsó-Fehér vm.

⁴³ BETHLEN II, 277.

⁴⁴ A kolozsvári országgyűlésről jórészt Bethlen alapján lásd EOE V, 3–7.

⁴⁵ BETHLEN IV, 68.

⁴⁶ Aszalay Mátáys kancelláriai titkár (1603).

⁴⁷ BETHLEN III, 267.

⁴⁸ BETHLEN V, 117.

⁴⁹ Istvánffy I/3, 351.

⁵⁰ Ferrante Gonzaga felső-magyarországi főkapitány (1601–1603). Magyarországi tevékenységéről lásd Lásd KRUPPA TAMÁS, *Tervek az erdélyi kormányzóság megszerzésére 1601–1602-ben. Erdély és a Gonzaga dinasztia kapcsolatai a XVI–XVII. század fordulóján*, HK 115 (2002),

hogy ellenségeskedésüket szüntessék be, komolyan szólott hozzájuk, és oly sikerrel beszélt, hogy az ellenfelek kezet adva egymásnak megenyhültek egymás iránt és megújították barátságukat.

A PÁLYÁZAT CÉLJA

- Cél a Benkő-féle kiadás utolsó, hatodik kötetének fordítása.
- Ehhez kérem a Tisztelt Kuratórium támogatását.

WOLFGANGI
DE
BETHLEN
CELSISSIMI PRINCIPIS
TRANSYLVANIAE
CONSILIARII INTIMI,
SUPREMI COMITIS COMITATUS ALBENSIS,
NEC NON
REGNI CANCELLARII
HISTORIA
DE REBUS
TRANSYLVANICIS.
TOMUS SEXTUS
ET VLTIMVS
NUNC PRIMUM E MANUSCRIPTO
EDITUS.

Recognovit, Adnotationibus ampliavit, Praefatio-
neque ac Indice infruxit,
JOSEPHUS BENKÖ.

Cum speciali Privilegio Cæs. Reg. Apost. Majest.

CIBINII.

Typis & Sumptibus MARTINI HOCHMEISTER
Cæs. Reg. Dicasterialis Typogr. & Bibliop. Privilegiati, 1793.